

שיעורים בעיון אי"ה ברכות פרק א'

מאימתי

פרק ראשון

ברכות דף ז

[שם ע"ב] אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי מיום שברא הקב"ה את העולם לא היה אדם שקראו להקב"ה ארון, עד שבא אברהם וקראו ארון, שנא' (בראשית טו) "ויאמר ארני אלהים במה אדע כי אורשנה". אמר רב, אף דניאל לא נענה אלא בשביל אברהם, שנאמר (דניאל ט) "ועתה שמע אלהינו אל תפלת עבדך (וגו') [ואל תחננו והאר פניך על מקדשך השמים] למען ארני" למען מיבעי ליה, אלא למען אברהם שקראו ארון: [שם] ואמר רבי יוחנן משום רשב"י, מיום שברא הקב"ה את עולמו לא היה אדם שהודה להקב"ה עד שבאת לאה והודתה, שנא' (בראשית כט) "הפעם אודה את ה'".

9/ אדני אלהים. כמו כאל"ף ל"ת: הפעם אודה את ה'. לפי שראתה צרות הקודש שיעקב מעמיד י"צ שצטט ולו ד' נשים כיון שילדה בן רביעי הודת על חלקה שהוא יומר מן החשבון המגזע לה:

עין אי"ה

3/ עז. מיום שברא הקב"ה את עולמו לא היה אדם שקרא להקב"ה ארון עד שבא אברהם וקראו ארון כו'. יחש הארון אל העבד הוא שישמע העבד בקולו ויעשה רצונו להשלים את העבודה שהיתה ראויה להעשות מהארון. והנה הראשונים שבבני"א לא יכלו להבין איך תתייחס שלמות ההנהגה המוסרית אל הבורא יתעלה הנעלה מכל מקרה ותאר. אבל לא השכילו, כיון שעצם הבריאה והשלמתה ודאי הוא מיסוד ההנהגה האלהית; א"כ אין לנו השלמה יותר נאה בבריאה כהשלמת האדם בכל כוחותיו אל שלמות המעשים המדות והמושכלות. 10 וכיון שהאדם חפשי ברצונו א"כ הדבר המכריע אותו להמשך אל השלמות הוא רצון הבורא שחפץ בשלמות יצוריו. ע"כ כל המכשירין את ההשלמה המוסרית א"א שיהיו חסרים בחק הבורא השלם. עובדי ע"ז שלא השכילו זה, בראותם שע"כ צריך להיות במציאות יחש מכריח מוסרי ומוזה צמחו אצלם מיני עבודה זרה שונים, להמציא רוחנים חלקיים שיש להם יחש לענינים המוסריים שבנויים ע"פ מקרים רבים מתחלפים, עד שבא אברהם וקראו להקב"ה ארון והודיע לכל באי עולם שהבורא היחיד ברצונו הכללי בהמצאת הברואים והשלמתם, נכללת בזה כל ההשגחה הפרטית על כל ארחות המוסריות הכלליות 20 והפרטיות ופרטי פרטיות, שהנה סיבות אמיתיות להשלמת הבריאה, וביחוד המרכזי שבה שהוא האדם החפשי ברצונו והשלמתו תבא ע"י הכרתו את השם יתברך בתוך ארון שעליו למלא חפצו והוא השלמתו. גם דניאל שבקש על ישועתן של ישראל אין המטרה נגמרת רק בהטבת מצב הלאומי לכדו, כ"א שע"י רוממות קרנם של ישראל תתפשט ותתרשם יותר בעולם תורתם ולימודיה, שיסודה ועקרה היא הרמת בני אדם כולם למעולה שבמצבים המוסריים ועם זה להנחיל האמתיות, ולא ככל הגויים שלא יכלו להוריש לבניהם יסודי המוסר כ"א ע"פ חיפוי דברים של שקר מעניני ע"ז, וזהו "למען אדני" למען אברהם שקראו ארון ותכלית מגמתו שתצא ע"י תשועתן של ישראל. 30

4/ עת. מיום שברא הקב"ה את עולמו לא היה אדם שהודה להקב"ה עד שבאה לאה והודתה שנאמר "הפעם אודה את ד'". יש הפרש בין ברכה להודאה, הברכה תאמר ג"כ על כל דבר טוב שבא מסבה מיוחדת אע"פ שלא נעשה בכונה מכוונת לזאת, כמו "ברוך שזה ילד ברוך שזה גדל". אמנם ההודאה תבא דוקא על טובה הבאה מרצון חפשי שאפשר להיטיב ולחדול. ע"כ עד לאה לא היה אדם שטרח להודיע, שעם היותו ית' הסבה האמתית לכל אין הדברים נמשכים ממנו בדרך חיוב, כדעת פלוסופים אחדים, כ"א ברצון חפשי שראוי להודאה. ואל תדחה הדבר לומר שאם ימשך הכל אחר החיוב הלא אין מקום לעבודה ושכר ועונש, א"כ דבר זה כבר למדו האבות, שבאמת אין הדבר כן, כי אפשר שהשי"ת משפיע כל הטובות והמציאות כולה לכל פרטיה בהשגחה נפלאה עד שגם סדרי השלמות האנושית שהוא בכלל המציאות נמשך ממנו. וכיון שלהשלמת האדם צריך שיהי עובד עבודת הקודש לרום נפשו ולתקן מדותיו, ע"כ נמשך משלמותו ית' שמי שהוא צדיק יותר ימשכו לו השלמות וההצלחה האמתית וכיו"ב הכל אפשר ג"כ ע"ד החיוב. אלא שאין האמת כן, שהרי כח ההודאה שהאדם מודה לקונו הוא אוצר בתוכו חלק גדול מן המוסריות ורוממות מעלת נפש האדם ולא יתכן שיחסר 20 מן המציאות. וזו השלמות אי אפשר להיות נמצאת כ"א בהיות ההנהגה נמשכת מחפשויות הרצון בלא שום חיוב והכרח. ע"כ באה לאה והודתה, להודיע הדעה האמתית הזאת וע"ז היסוד נבנתה חובת קרבן תודה שמעלתה רוממה ואינה בטלה גם לעתיד לבא כדחז"ל². והבן בדבר שאפי' התפילה יכולה להיות גם בהיות ההמשכה האלהית ע"ד החיוב, כי כיון שהאדם משתלם ע"י תפילתו לקונו מחויב הוא מן השלמות האלהית שתמצא התפילה ערך ותשיג ג"כ מטרתה ולא ימנע מהמציאות כל הדברים המכשירים ומרוממים את ערך התפילה. אבל ההודאה, זו השלמות היתה חסרה בהכרח, אם לא הדעה האמתית שההנהגה האלהית היא באין חיוב כ"א ברצונו ית' 30 "חיים ברצונו"³, ושלמות האדם שבאה לו ע"י חופש הרצון דייקא לנו לעד נאמן על יוצרו, ע"כ נמצא בתורה חמץ שמורה על הפוכי כוחות הטובים שמהם נובעת חפשויות הרצון, מה שא"כ אם היו הכוחות כולם מוכנים רק להיטיב.

עו. 1. שמות לג כ. עת. 1. סנהדרין נב א. 2. ויקרא רבה כו יד, מדרש תהילים פ' נו, תהילים לו ו.

5

ראובן, א"ר (אליעזר) [אלעזר], אמרה לאה ראו מה בין בני לבן חמי, דאילו בן חמי
 אע"ג דמדעתיה זבנה לבכירותיה, דכתיב (שם כה) "וימכור את בכורתו ליעקב", חזי מה כתיב ביה
 (שם כז) "וישטום עשו את יעקב", וכתיב (שם) "ויאמר הכי קרא שמו יעקב ויעקבני זה פעמים
 [וגו']", ואילו בני אף על גב דעל כרחיה שקליה יוסף לבכירותיה מיניה, דכתיב (דה"א ה) "ובחללו
 יצעו אביו נתנה בכורתו ליוסף", אפילו הכי לא איקנא ביה, דכתיב (בראשית לו) "וישמע ראובן
 ויצילו מידם", רות, מאי רות, א"ר יוחנן שזכתה ויצא ממנה דוד שריוהו להקב"ה בשירות
 ותשבחות, ומנא לן דשמא גרים, א"ר (אליעזר) [אלעזר] דאמר קרא (תהלים מז) "לכו חזו
 מפעלות ה' אשר שם שמות בארץ", אל תקרי שמות אלא שמות: [שם עא] ואמר רבי יוחנן משום
 רבי יוסי, כל דבור ודבור שייצא מפי הקב"ה לטובה אפי' על תנאי לא חור בו. מנא לן, ממשח רבינו,
 שנאמר (דברים ט) "הרף ממני ואשמדס ואמחה את שמם וגו' ואעשה אותך לגוי עצום ורב
 ממנו". ואע"ג דבעי משה רחמי עלה דמלתא ובטלה, אפי' אוקמיה בזרעיה, שנא' (דה"א כג) "בני
 משה גרשום ואליעזר וגו', ויהיו בני אליעזר רחביה הראש וגו' ובני רחביה רבו למעלה וגו'". ותני
 רב יוסף למעלה מששים רבוא.

רש"י

6

ראו מה בין בני לבן חמי
 חמין. ע"ש העתיד קראה
 שמו כדלמרינן לקמן שמה
 גרס (ומש"ה נקט נמי
 רות): [רות המואביה.
 משום דאירי נפרושי
 השמות נקט לה]:

עין אי"ה

פ. מנא לן דשמא גרים. חכמי האמת ז"ל הורונו לדעת, כי אין
 מקרה גמור במציאות, ביחוד ביחש האדם ושכלו, שיחו ושיגו.
 ע"כ לא יפלו הדברים במקרה, וההרמוניא הכללית מקפת את
 העבר ההוה והעתיד. ע"כ אע"פ שבמקרה ינתן שם לאדם, אבל
 אין המקרה ההוא חפשי כ"א מתאים הוא אל העתיד. ובעתים
 רחוקות, ביחוד באנשים רשומים שמהם תוצאות כלליות, יוכר
 בהכרה בולטת, ובאנשים פרטיים א"א להתבונן כ"כ בדבר.
 ודרכי דרשתם מ"אשר שם שמות" נפלאה, כי הקלקול וההורבן
 אפשר לתלות לעולם במקרה, מה שא"כ השכלול והבנין. אבל
 כשאנו רואים שאין כאן קלקול מוחלט, כי ע"י הקלקולים היותר
 נוראים תצמחנה הטובות היותר גדולות, נדע אז מראש כי
 מפעלות ד' הנה גם השמות. וכמ"כ כשיתאים השם עם התולדות
 הרחוקות, עלינו לדון שהי' כאן רחוק נעלם שסבב את השם לפי
 ההוראה העתידה, להיות גם רושם השם והוראתו לעזר, להוציא
 אל הפועל הכוחות הצפונים בבא עתן.

8

עט. ראובן, אמרה לאה ראו מה בין בני לבן חמי, דאילו בן
 חמי אע"ג דמדעתא זבני לבכירותי מה כתיב ביה: "וישטום
 עשו את יעקב" ואילו בני אע"ג דע"כ שקלי יוסף לבכירותי
 מיני, ואפי' הכי לא איקנא ביה. ראובן הי' בכור ישראל, ע"כ
 יש בו הוראה כללית על כלל ישראל, ותכונתו בערך שאר
 האומות כערך ראובן הבכור נגד שאר הבנים. ע"כ התכונה
 הטובה להיות עובר על פשע ולעשות טוב גם למציקיו נחלו
 ישראל לעולם.
 ובוה נראה ההבדל בינם ובין או"ה. או"ה מקנאים בישראל
 כשביל יתרונם עליהם, ומה הוא עיקר יתרונם, רק במעלות
 הנפש שע"פ רוב באים בבחירה טובה להתנהג באורח ישרים.
 ע"כ הלא הם, בידיהם הם, מוכרי בכורתם, למה הם שטופים
 בתאות, ע"כ לא ירוממו במעלות שכליות, וישראל עושה חיל
 בהיותו שם דרכיו באורח תבונות, ובכ"ז "וישטום עשו". אבל
 אנו שאנו נרדפים מהם ולוקחים את בכורתינו כורע, הדפו אותנו
 מארץ חמדה באכזריות וטחו עלינו תפל עלילות שוא. ובכל זה על
 מה עינינו נשואות, שיפקח השי"ת את עיני כל באי עולם ללכת
 בדרכי ד', לדעת את ד' ולעבדו, ואין עינינו נשואות כלל אל
 הנקמה, כי מה אנו חותמים כתפילתינו, רק "להפנות אליך כל
 רשעי ארץ יכירו וידעו כל יושבי תבל כי לך תכרע כל ברך
 כו".

7

9

פא. כל דיבור שייצא מפי הקב"ה לטובה אפי' על תנאי לא
 חזר בו, כו'. להורות שאין כילות בחוקו מלהיטיב לכל המוכן,
 רק צריך שיהי' המקבל מוכן. וכיון שייצא דיבור לטובה הרי
 המקבל מוכן, א"כ לא יתכן שלא יתקבל הטוב ההוא. ומזה נלמד
 שהוא דוקא בתנאי כזה שאין חסרון מילואו גורם שינוי בהכנת
 המקבל, כמו נידון דהכא, של "הרף ממני", דאע"ג דבטל
 משרע"ה את הדבר כתפילתו, אין זה גורם מיעוט הכנה לקבל
 הטובה, אבל התנאי של הכשר המעשים, הרי הוא תנאי עיקרי
 בהכנת המקבל, ודאי צריך שיוכשר לכך.

5

עט. 1. רמב"ם הלי' תשובה פ"ב ה"י.